

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 14.10.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09.11.2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30.12.2023

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir./ *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Değerlendirme | Peer-Review

İki Hakem / Çift Kör Hakem

Double anonymized - Two External

Atıf | Citation

Ataman, B. (2023). Kırgız Destanları 17: Kurmanbek Destanı (Sarıkunan Varyantı) Adlı Eserin Tanıtımı. *ÇAKÜTAD*, 3 (2), 213-216.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ *Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.*

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve yazarının sorumluluğunda olduğu beyan olunur./ *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Etik Kurul İzni/Ethics Committee Permission

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır./ *Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human or animal).*

Finansman ve Çatışma Beyanı / Grant Support and Conflict of Interest

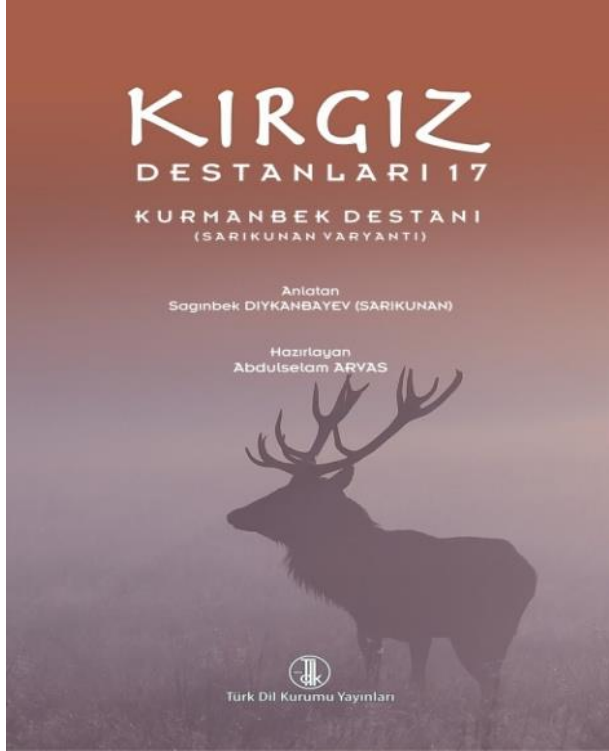
Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır./ *The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.*

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder./ *The author of the article declares that there is no financial conflict of interest with any institution, organization, or person related to this study and that there is no conflict of interest between the authors.*

KIRGIZ DESTANLARI 17: KURMANBEK DESTANI (SARIKUNAN VARYANTI) ADLI ESERİN TANITIMI

Arvas, A. (2019). *Kırgız Destanları 17: Kurmanbek Destanı (Sarıkunan Varyantı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Betül ATAMAN
Bilim Uzmanı,
Çankırı/TÜRKİYE,
atamann.betull@gmail.com

Kırgızlar, Altay Türklerinden sonra en fazla destana sahip Türk boyudur. Kırgız destanları denilince akla gelen ilk Manas destanıdır. Bu destan, yalnız Türk dünyasının değil tüm dünyanın en hacimli destanı olma özelliği ile oldukça önemlidir. Kırgız Türklerinin Manas dışındaki önemli destanlarından biri de Kurmanbek destanıdır. Bu destan, Kırgız Türklerinin kahramanlık destanları kategorisinde yer alır. Başkahraman Kurmanbek'in tarihi bir şahsiyet olması destana tarihî destan olma hüviyeti

kazandırmıştır. Tıpkı Manas destanı gibi Kurmanbek destanı da bir üçleme oluşturmaktadır: *Kurmanbek*, *Seyitbek*, *Şırdakbek*. Abdulselam Arvas'ın *Kurmanbek Destanı (Sarıkunan Varyantı)* adlı eserinde belirttiği gibi destanın çok sayıda versiyon ve varyantı vardır. Arvas, bu çalışmasıyla destanın bir varyantını daha Türk dünyasına kazandırmıştır. Bu varyantın anlatıcısı Sagınbek Dıykanbayev'dir.

Tanıtım yazısında ele alınan bu eserin ilk baskısı 2013 tarihinde Hâkim Yayıncılık tarafından yapılmıştır. İncelenen baskısı ise 2019 yılının Mayıs ayında Türk Dil Kurumu tarafından "Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi; 69" kapsamında yapılmıştır. Eser, 16x24 ebadında olup 298 sayfadan oluşmaktadır. Eserin kapak ve sayfa tasarımı Dilek Şerbetçi tarafından yapılmıştır. Kapak rengine kırmızı ve kahverengi tonları hâkimdir. Bunun yanı sıra genelde Türk destan geleneğinde özelden ise Kırgız destanlarında ayrı bir öneme sahip olan geyik motifi, görsel olarak kapağa yerleştirilmiştir. Eser, proje başkanı Prof. Dr. Fikret Türkmen'in "Sunuş" yazısıyla başlamaktadır. Bu yazıda destan türü ve proje süreci hakkında genel bilgi verilmiştir.

Eser, "Giriş" dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde destan kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde yer alan "Kırgız Destancılık Geleneği Araştırmaları" alt başlığında Kırgız destanlarının adları zikredilmiştir. "Kırgız Destanlarının Derlenme ve Araştırılma Tarihine Bir Bakış" adlı bir alt başlığa daha yer verilmiş; bu başlık, "Kırgızistan'daki Faaliyetler" ve "Türkiye'deki Faaliyetler" olmak üzere iki alt başlık hâlinde ele alınmıştır. Kırgızistan'daki faaliyetler kapsamında isimleri daha önce zikredilen küçük büyük Kırgız destanları tek tek ele alınarak haklarında kısaca bilgi verilmiştir. "Türkiye'deki Faaliyetler" alt başlığında ise Manas destanı haricindeki diğer Kırgız destanları üzerine yapılmış yüksek lisans ve doktora çalışmaları başta olmak üzere konuyla ilgili çeşitli araştırmalardan söz edilmiştir.

Giriş bölümünde yer alan "Kırgız Destanlarının Tasnifi Meselesi" adlı ikinci alt başlıkta destanların tasnifinde izlenen yol belirtilmiş ve yapılan tasnifler içinde Süleyman Kayıпов ve Batma Kebekova'nın tasniflerinin kabul gördüğü ifade edilmiştir. Ayrıca Manas destanının bu tasnif meselesindeki yerine dikkat çekilmiştir.

Birinci bölüm "Kırgız Destancılık Geleneğinde Kurmanbek Destanı" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında "millî destan" kavramı üzerine durulmuş, çeşitli araştırmacıların bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir. "Destan Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme" alt başlığında ise Kurmanbek destanının başta Kırgızistan olmak üzere Türkiye ve Özbekistan'da pek çok araştırmaya konu olduğu belirtilmiştir. "Türkiye'de Yapılan Çalışmalar" alt başlığında destan üzerine yapılan çalışmalar; makale, bildiri, tez ve kitaplar olmak üzere-

re dört başlık altında incelenmiştir. “Türkiye Dışında Yapılan Çalışmalar” alt başlığında da “Makaleler”, “Bildiriler” ve “Kitaplar ve Kitap Bölümleri” şeklinde üç ayrı alt başlık açılmış; Kurmanbek destanının çeşitli açılardan incelemelerine yer verilmiştir. Yazar, destanla ilgili bibliyografik bilgiler verirken çalışmaların içeriklerini de okuyucuya sunmuştur.

“Kurmanbek Destanı’nın Versiyon ve Varyantları” alt başlığında destanın versiyon ve varyantları hakkında Nerin Köse’nin çalışmalarından edinilen bilginin hatalı olduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda Kurmanbek destanının dört versiyonu ve dokuz varyantının olduğu ortaya konulmuştur. Yazar, bu varyant ve versiyonlardan bahsetmeden önce “versiyon” ve “varyant” kavramlarına açıklık getirmiş; bu konuda gerek yabancı gerekse Türk araştırmacıların görüşlerini aktarmıştır.

“Destanın Versiyonları” alt başlığında bilgilendirme yapılırken el yazması nüshaların Arap harfli olduğu, daktiloya geçirilen nüshaların ise Latin harfli olduğu belirtilmiştir. Bu nüshaların kayıtlı olduğu dosyalarla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. “Destanın Varyantları” alt başlığında ilk varyanttan başlanarak tüm varyantlar ele alınmıştır. Ardından versiyonlar kendi aralarında, varyantlar kendi aralarında olmak üzere mukayeseli bir tabloya dönüştürülerek aralarındaki benzerlik ve farklılıklar görsel olarak da desteklenmiştir.

Kitabın ikinci bölümü, “Kurmanbek Destanı’ndaki Süje Oluşturucu Temel Motifler” başlığını taşımaktadır. Konu, tüm hatlarıyla bu başlıklar altında ele alınmıştır. Kavram kargaşasına engel olabilmek için “motif”, “süje oluşturucu motif” ve “tip” kavramları üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar gerek Türk araştırmacıların gerekse yabancı araştırmacıların görüşlerine yer verilerek açıklanmıştır. Bu sayede okuyucuların zihninde kavramlarla ilgili oluşabilecek karışıklıklara engel olunmuştur. Kavram kargaşası giderildikten sonra “Kurmanbek Destanı’nın Süje Oluşturucu Motifleri Tahlil Denemesi” başlığı altında baba-oğul çatışması ele alınmıştır. Bu bağlamda S. Freud, B. Malinowski gibi bazı kuramcılarının görüşlerinden faydalanılmıştır. Kurmanbek destanının versiyon ve varyantlarında bulunan örneklerle baba-oğul çatışması tahlil edilmiştir. “Kahramanın Yoldaşı Olan Olağanüstü At/Atlar” alt başlığında at, süje oluşturucu motif olarak ele alınmıştır. Atın Türk destan geleneğindeki önemine vurgu yapılmış, Kurmanbek destanındaki at motifi üzerinde durulmuştur. Verilen bilgilerin desteklenebilmesi amacıyla destan metninden -Latin alfabesine aktarılmış hâli ve karşısına Türkiye Türkçesine çevrilmiş hâli- parçalar verilmiştir. “Mücadele Ederek Boyun Dışından Evlenme (Ekzogami Evlilik)” alt başlığında ise Kurmanbek destanının diğer versiyon ve varyantlarında bulunan ekzogami evlilik örnekleri ele alınmış

fakat destanın söz konusu Sarıkunan varyantında bu süje oluşturuıcı motifin bulunmadığı belirtilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü “Kurmanbek Destanı’nın Epik Kurallara Göre İncelenmesi” başlığını taşımaktadır. “Türkiye’de Epik Kurallar Üzerine Yapılan Çalışmalar” alt başlığında Axel Olrik’in *Halk Anlatılarının Epik Kuralları* adlı çalışmasından yola çıkarak araştırmalar yapan Türk araştırmacıların çalışmalarına yer verilmiştir. Axel Olrik’in epik yasaları, Kurmanbek destanının Sarıkunan varyantına uygulanarak destanın sözlü kültüre ait olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. “Epik Kuralların Önemi ve Uygulanabilirliği” başlığı altında ise araştırmacıların Olrik’in epik yasaları hakkındaki bazı görüşlerine yer verilerek konu detaylandırılmıştır.

Daha sonra “Epik Kuralların Destana Uygulanması” başlığı altında Kurmanbek destanının Sarıkunan varyantı epik kurallar çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda epik kurallar incelenmiş ve her biri için destan metninden örnekler verilerek somutlaştırılmıştır.

Kitabın dördüncü bölümü ise “Kurmanbek Destanı’nın Performans Teori Açısından İncelenmesi” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında bir Kırgız akını (âşığı) olan Mamilbek İsrailov’un ezberlediği “Kurmanbek’in Yaralanması” adlı epizot, Performans Teori açısından ele alınmıştır. Bu epizot incelenmeden önce ise bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından Performans Teori hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın beşinci bölümünde iki metne yer verilmiştir. Bunlardan ilki, Kurmanbek destanının (Sarıkunan varyantı) metnidir. İkincisi ise Mamilbek İsrailov’dan derlenen “Kurmanbek’in Yaralanması” epizodudur. Bu metinler, Latin alfabesine aktarılmış şekliyle sayfanın sol tarafında yer alırken sayfanın sağ tarafında ise Türkiye Türkçesine aktarılmış şekliyle yer almıştır. Çalışma, Türk destan kültüründe önemli bir yere sahip olan Kurmanbek destanının literatüre girmemiş bir varyantını daha kültür mirasına kazandırmış olması açısından oldukça önem taşımaktadır.